

Danuta Ulewicz-Adamczyk

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wspieranie zdolności plastycznych uczniów w młodszym wieku szkolnym na przykładzie polskich i zagranicznych uwarunkowań edukacyjnych

Wprowadzenie

Na przestrzeni ostatnich lat, można obserwować w Polsce wprowadzanie zmian zarówno strukturalnych jak i programowych w edukacji wczesnoszkolnej. Zmiany, wprowadzone nowelizacją ustawy o systemie oświaty, dotyczyły obniżenia wieku szkolnego uczniów, bądź zniesienia tego obowiązku szkolnego dla sześciolatków, w oparciu o kolejną nowelizację ustawy o systemie oświaty. W wyniku zachodzących zmian, opracowano nową podstawę programową, która nawiązuje do systemu pracy z uczniami o szczególnych potrzebach edukacyjnych oraz systemu pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów a także specjalistycznych projektów edukacyjnych na rzecz podnoszenia jakości edukacji (np. projekt „Indywidualizacji procesu nauczania i wychowania uczniów klas I-III szkół podstawowych”). Na płaszczyźnie zmian pojawiła się problematyka rozpoznawania i rozwijania zainteresowań, predyspozycji oraz zdolności dzieci.

Kształtowanie zainteresowań dziecka powinno odbywać się od najmłodszych lat, począwszy od domu rodzinnego, poprzez przedszkole i szkołę. W pierwszym okresie życia dziecka trudno określić dokładnie zakres jego zainteresowań. Na pierwszym etapie poznaje ono świat, otaczającą rzeczywistość, a dopiero w kolejnych etapach życia można spostrzegać jego zainteresowania, uzdolnienia i wspomagać je rozwijać. Środowisko rodzinne dokonuje pierwszej diagnozy zainteresowań dziecka, wynikającej z obserwacji. Członkowie rodziny, będący najbliższym otoczeniem dziecka potrafią wskazać te zajęcia, które dziecko wykonuje z łatwością, które podejmuje często i chętnie, do których ma szczególne predyspozycje. Dziecko wykonuje

najchętniej te czynności, które nie sprawiają mu trudności, i z których czerpie osobistą satysfakcję.

Diagnoza uzdolnień plastycznych ucznia w młodszym wieku szkolnym w warunkach polskiej szkoły

W pierwszym okresie edukacji, rodzice i nauczyciele mogą szczególnie przyczynić się do rozwinięcia nawet niewielkich uzdolnień, w kierunku plastycznym, muzycznym, technicznym, itp., stwarzając odpowiednie warunki. W opinii Franza Mönksa i Robina Pflügera¹ na wspieranie uczniów zdolnych składa się ich identyfikowanie oraz motywowanie.

W polskiej literaturze, modelowe ujęcie diagnozy zaproponował Stefan Ziemiński², wskazując na prekursorów badań nad diagnozą: Władysława Biegańskiego (w medycynie i naukach przyrodniczych) i Adama Podgóreckiego (w naukach praktycznych). Wieloaspektowość diagnozy wynika z faktu, że *na podstawie zewnętrznych objawów trzeba wnioskować o stanie wewnętrznym badanej rzeczy*³. Autor zasugerował, aby diagnozą nazywać *rozpoznawanie jakiegoś stanu rzeczy i tendencji rozwojowych na podstawie jego objawów, w oparciu o znajomość ogólnych prawidłowości*⁴. Zdaniem Ziemińskiego, na pełną diagnozę (diagnozę rozwiniętą) składa się pięć kategorii diagnoz częściowych; przyporządkowująca (klasyfikacyjna lub typologiczna), genetyczna, znaczenia dla całości, fazy, rozwojowa (prognostyczna)⁵. Kolejność ich może być zmieniona, w zależności od potrzeb i wiedzy. Ziemiński wskazuje na szczególne zastosowanie diagnozy typologicznej w edukacji i posługuje się następującym przykładem: *Pierwsze badanie jakiegoś ucznia może wykazywać, że zbliża się on w równym stopniu do dwóch typów osobowości czy dwóch typów zdolności, np.: w I klasie licealnej może przejawiać niemal równie rozwinięte zdolności do muzyki i do literatury albo matematyki i do fizyki, albo do biologii i do chemii, albo do rysunków i do fizyki. Dalszy rozwój ucznia, przy powtarzanych starannych diagnozach pedagogicznych, pozwoli stwierdzić, jakie zamiłowania i zdolności przeważają przed ukończeniem szkoły*⁶.

¹ F. J. Mönks, R. Flüger, *Szkolna motywacja uczniów zdolnych - stan rzeczy*, w: (red.) W. Limont, J. Cieślukowska, *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych*, t.2, *Uczeń – nauczyciel – Edukacja*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005, s. 96.

² S. Ziemiński, *Problemy dobrej diagnozy*, WP, Warszawa 1973, s. 7-8.

³ Tamże, s. 8.

⁴ Tamże, s. 17.

⁵ Tamże, s. 72.

⁶ Tamże, s. 82-83.

Konkludując, Ziemski stwierdza: *Diagnoza typologiczna, oparta na typach prostych czy typach złożonych, posiadających wiele cech stopniowalnych i niestopniowalnych, pozwala jednocześnie opisać specyficzny układ cech badanego przedmiotu lub procesu. Spełnia więc warunek adekwatności opisu, podobnie jak definicja*⁷. Próba typologiczna w diagnozie posiada również inne wartości: dopuszcza możliwość wyjścia poza dychotomiczne klasyfikowanie ludzi (zdolny - niezdolny, śmiały - nieśmiały), pozwalając na określenie *jakie cechy typowe ma dana osoba i w jakim stopniu natężenia one występują*⁸.

Na gruncie powyższego, rozpoznanie uzdolnień plastycznych odnosi się do określenia ucznia uzdolnionego plastycznie.

W Polsce do niedawna działania w zakresie rozwijania zdolności uczniów były incydentalne, dlatego z tego powodu, działania w zakresie ich diagnozowania są słabo rozpoznane. Aktualnie stanowi najsłabsze ogniwo systemu wsparcia dla uczniów zdolnych⁹. Diagnozowanie ma ścisły związek z kategorią przyszłego kształcenie dzieci uzdolnionych.

Wzrost zainteresowania diagnozą nauczycielską, jaki można obserwować w ostatnich latach, zdaniem Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej¹⁰, jest następstwem przeniesienia diagnozy gotowości szkolnej dzieci z poradni do przedszkoli od roku szkolnego 2009/10. Na wyższych etapach edukacyjnych jest to również skutek wdrażania do szkół programów wspierania uczniów o szczególnych potrzebach edukacyjnych oraz zmian w organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Kompetencje nauczycieli na płaszczyźnie diagnostyki pedagogicznej, będą głównie dotyczyć rozpoznawania zjawisk dydaktycznych (opanowania treści programowych), społecznych i zaburzeń w zachowaniu¹¹. Zdaniem Gruszczyk-Kolczyńskiej istnieje problem diagnoz nauczycielskich związanych z „pułapkami interpretacyjnymi”¹². Odpowiednia diagnoza jest ściśle związana z wnikliwą wiedzą. Badania Macieja Karwowskiego, Katarzyny

⁷ Tamże, s. 88.

⁸ Tamże, s. 205.

⁹ T. Giza, *Diagnoza uzdolnień plastycznych uczniów w młodszym wieku szkolnym na Słowacji, w Słowenii i na Ukrainie*, w: (red.) J. Aksman, *Nauka – Sztuka – Edukacja*, Krakowska Akademia im. Frycza Modrzewskiego, Kraków 2013, s. 254.

¹⁰ E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Nauczycielska diagnoza gotowości do podjęcia nauki szkolnej*, Wydawnictwo Centrum Edukacyjne BLIZEJ PRZEDSZKOLA, Kraków 2011, s. 7.

¹¹ T. Giza, *Socjopedagogiczne uwarunkowania procesów identyfikowania i wspierania zdolności uczniów w szkole*, Wydawnictwo AŚ, Kielce 2006, s. 252-254.

¹² E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, dz. cyt., s. 7.

Krasoń oraz Ireny Pufal–Struzik ukazują małą trafność potocznych nauczycielskich diagnoz zdolności uczniów.

Różnorodne metody zbierania danych stanowią ważny element w diagnostyce. Publikacje dotyczące diagnostyki pedagogicznej oraz pedagogiki zdolności, zawierają opisy narzędzi, ich fragmenty oraz przykłady interpretacji. Prezentacje informacji związanych z powyższym zawarte są m.in. w publikacjach Krzysztofa J. Szmidta¹³, Wiesławy Limont¹⁴, Marty Guziuk-Tkacz¹⁵, Joanny Łukasiewicz-Wieleby¹⁶. (w dolnych przypisach podane tytuły publikacji w/w autorów). Zobrazowanie diagnostyki pedagogicznej zostało przedstawione również w tłumaczeniach książek Judy W. Eby i Joan F. Smutny¹⁷ (w dolnych przypisach podany tytuł publikacji). Autorki, spośród rekomendowanych narzędzi polecają jedno, dotyczące ściśle uzdolnień plastycznych u uczniów starszych. Można nim badać uczniów od klasy VII do dorosłości – Test Sądów o Sztuce (The Meier- Seashore Art Judgement) jest autorstwa Normana C. Meiera z 1967 roku i przeznaczony do badania sądów o sztuce i percepcji estetycznej. Ponadto proponuje się pozycje Sylvi Rimm¹⁸ oraz Dawida Lewisa¹⁹, (w dolnym przypisie podane tytuły publikacji), który w swojej książce zamieszcza autorski kwestionariusz dla rodziców „Moje dziecko”. Narzędzie badawcze zawiera 40 stwierdzeń i służy do wyznaczenia uzdolnień w pięciu obszarach, w tym artystycznych.

Pomimo, iż wśród prezentowanej gamy narzędzi, znajdują się również kwestionariusze przeznaczone dla uczniów młodszych, to nie ma jednak narzędzi dostępnych dla nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej, które pomogłyby im we wczesnej identyfikacji uzdolnień uczniów, w szczególności zdolności plastycznych. Pozycja E. Gruszczyk-Kolczyńskiej i E. Zielińskiej „Nauczycielska diagnoza gotowości do podjęcia nauki szkolnej” stanowi znaczącą wskazówkę w diagnostyce nauczycielskiej. Autorki zwracają szczególną

¹³ Red. K. J. Szmidta, *Metody pedagogicznych badań nad twórczością. Teoria i empiria*, Wydawnictwo AHE, Łódź, 2009, s. 7.

¹⁴ W. Limont, *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, GWP, Sopot 2010, s. 168-169.

¹⁵ M. Guziuk – Tkacz, *Badania diagnostyczne w pedagogice i psychopedagogice*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2011, rozdz. VIII, s. 28.

¹⁶ J. Łukasiewicz-Wieleba, *Metody identyfikacji Uczniów zdolnych*, w: (red.) M. Jabłonowska, J. Łukasiewicz-Wieleba, *Drogi rozwoju zainteresowań i zdolności*, Wydawnictwo Universitas Rediviva, Warszawa 2011, s. 245-250.

¹⁷ J. W. Eby, J. F. Smutny, *Jak kształcić uzdolnienia dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1998, s. 15.

¹⁸ S. Rimm, *Bariery szkolnej kariery*, WSiP, Warszawa 1994, s. 123.

¹⁹ D. Lewis, *Jak wychować zdolne dziecko*, PZWL, Warszawa 1988, s. 113-120.

uwagę na rolę obserwacji i eksperymentu diagnostycznego. Cenionym narzędziem w rozpoznawaniu obszaru uzdolnień młodszych dzieci jest „Arkusze obserwacji dziecka dla nauczycieli i rodziców”, skonstruowany w oparciu o koncepcje wielorakiej inteligencji autorstwa Howarda Gardniera przez Aldonę Kopik i Monikę Zatorską²⁰.

Niewątpliwą pomocą dla pedagogów i nauczycieli jest zbiór narzędzi psychologicznych, które zostały udostępnione dla potrzeb diagnozowania. Wśród narzędzi istotnych dla rozpoznawania uzdolnień plastycznych u dzieci w młodszym wieku szkolnym znajdują się:

- *Diagnoza Możliwości Intelaktualnych-2M (DMI-2M)* autorstwa Anny Matczak, umożliwia ocenę stopnia rozwojowego zaawansowania myślenia operacyjnego i wykrywania jego deficytów. Kwestionariusz jest przeznaczony do oceny całłościowego poziomu umysłowego dzieci w wieku 6-10 lat, jak również w celu diagnozy ich poziomu rozwoju operacji konkretnych jako istotnej przesłanki przy prognozowaniu osiągnięć szkolnych lub wykrywaniu przyczyn trudności w nauce. Badanie odbywa się przeważnie indywidualnie a czas badania jest nieograniczony. Test stosuje się w trakcie dwóch sesji, każda trwa około 40 minut. Możliwe jest modyfikowanie procedury (np. badanie grupowe, stosowanie tylko części zadań) w celu uzyskania danych pozwalających na pogłębioną analizę jakościową. Zadania oparte są na materiale werbalnym, rysunkowym i liczbowym.
- *Rysunkowy Test Twórczego Myślenia (TCT-DP)* autorstwa Klausa K. Urbana i Hansa G. Jellena, może być wykorzystany m.in. w diagnozie indywidualnej jako wzbogacenie diagnozy intelektu i prognozowania sukcesów w działaniach wymagających twórczego funkcjonowania. Narzędzie przeznaczone jest dla dzieci od 5 roku życia, młodzieży oraz dorosłych. Zadaniem osoby badanej jest uzupełnienie w dowolny sposób niekompletnych rysunków. Osoba badana może rysować co chce i jak chce: wszystko jest dozwolone i prawidłowe²¹.

Stosowanie wyżej wymienionych testów przez nauczycieli zobowiązuje do ukończenia ogólnego szkolenia z psychometrii, a następnie szkolenia z zakresu konkretnego testu (lub grupy podobnych testów).

²⁰ A. Kopik, M. Zatorska, *Wielointeligentne odkrywanie świata*, Wydawnictwo ORE, Warszawa 2009, s. 15-23.

²¹ T. Giza, , *Diagnoza uzdolnień*, dz. cyt., s. 255.

Kwestionariusz Nastawień Intrapersonalnych, Interpersonalnych i Nastawień wobec Świata (KNIIS)- wersja dla uczniów szkoły podstawowej klas I-III, autorstwa Ewy Wysockiej i Joanny Gwóźdź. Kwestionariusz jest narzędziem badającym:

- nastawienia intrapersonalne - ujmowane są jako obraz siebie i globalna samoocena,
- nastawienia interpersonalne - ujmowane są jako obraz innych ludzi i relacji z nimi,
- nastawienia wobec świata - ujmowane są jako obraz świata, przekonania na temat jego sensowności i przychylności ludziom,
- nastawienia wobec własnego życia – ujmowane są jako wizja życia (przekonania na temat własnej skuteczności działania i kontrolowania lub wyuczonej bezradności)²².
- *Skala Postaw Twórczych versus Odtwórczych (SPTO)* autorstwa Katarzyny Krason – wersja przeznaczona dla uczniów szkoły podstawowej klas I-III. Skala może służyć do diagnozy postawy twórczej ucznia przez nauczyciela. Narzędzie to może być wykorzystane dla oceny dynamiki kształtowania się postawy twórczej przy powtórzeniu pomiaru. Test mierzy twórczość w pięciu podskalach. Wyodrębnione podskale to: społeczne zaangażowanie twórcze, zmysłowość (wrażliwość) twórcza, myślenie i wyobrażenia twórcza (sposoby myślenia i wyobrażania sobie), osobowość i motywacja twórcza oraz efektywna działalność twórcza²³.

Dla potrzeb diagnozowania zdolności i uzdolnień plastycznych młodzieży warto spopularyzować narzędzia badawcze powstałe w ramach międzynarodowego projektu: „Nauka-Sztuka-Edukacja - Innowacyjny Model Diagnozy, Metod, Form Pracy i Opieki nad Uczniem Zdolnym”²⁴. Projekt został opracowany przez pracowników naukowo-dydaktycznych Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego przy współpracy z trzema państwami: Ukrainą, Słowacją i Słowenią.

Dokonując poszukiwań i wyboru narzędzi do identyfikowania uzdolnień, należy zdefiniować pojęcie zdolności, a następnie przeanalizować podjęte działania wobec wyznaczonej grupy dzieci. Zdaniem F.J. Mönksa:

²² www.docplayer.pl Kwestionariusz-nastawień-interpersonalnych (dostęp: 19.07.2018).

²³ www.docplayer.pl Skala Postaw Twórczych versus Odtwórczych (dostęp: 19. 07. 2018).

²⁴ T. Giza, *Diagnoza uzdolnień*, dz. cyt., s. 255.

Powszechnie przyjęta definicja zdolności brzmi: uzdolnienia to potencjał jednostki do uzyskania wysokich lub wybitnych osiągnięć w jednej lub kilku dziedzinach²⁵. Z psychopedagogicznego punktu widzenia uczniów zdolnych definiuje się jako: *dzieci, które przejawiają możliwości zaawansowanych dokonań w dziedzinie umysłowej, twórczej, artystycznej, w zakresie zdolności przywódczych czy w poszczególnych przedmiotach nauczania i które w celu pełnego rozwinięcia tych możliwości wymagają usług lub zajęć niedostarczanych przez standardową szkołę*²⁶.

W opinii naukowców poszukujących wyznaczników kryterium przy dokonaniu wyboru dzieci zdolnych, nie ma jednego kompleksowego kryterium. Zarówno w teoriach naukowych, jak i doświadczeniach praktyków, typuje się zbiory pewnych cech, z których żadna pojedyncza nie przesądza o zdolnościach, natomiast istotne stają się wzajemne interakcje. Poszczególne cechy wymagają zróżnicowanego diagnozowania ucznia zdolnego. Różnice polegają na uwzględnianiu zdolności intelektualnych, twórczych, specjalnych oraz motywację. W kategoriach systemu uzdolnień plastycznych zwraca się uwagę na trzy obszary cech: sensomotoryczne, inteligencję artystyczną, intelektualne zdolności twórcze oraz zmienne osobowościowe²⁷.

Wymienione grupy zmiennych powinny podlegać diagnozowaniu. Obserwacja zachowania dziecka, analiza jego wytworów, wywiady oraz testy powinny stanowić źródło danych.

Rozpoznawanie uzdolnień u młodszych dzieci na Słowacji, Ukrainie i Słowenii

Jednym z celów wspomnianego powyżej projektu „Nauka-Sztuka Edukacja” było określenie modelu diagnozy uzdolnień plastycznych ucznia w wieku wczesnoszkolnym przez zagranicznych pedagogów. Narzędzia diagnostyczne i doświadczenia nauczycieli Słowacji, Słowenii i Ukrainy, w zakresie rozpoznawania uzdolnień u młodszych dzieci, warte są upowszechnienia w środowisku polskich pedagogów pracujących w edukacji wczesnoszkolnej. Proponowane narzędzia diagnostyczne to:

- Skala Talentu Uczniów OLNAD07 przeznaczona jest do diagnostyki szkolnej przez nauczycieli w Słowenii, skierowana do

²⁵ F. J. Mönks, *Zdolności a twórczość*, w: (red.) W. Limont, *Teoria i praktyka edukacji uczniów zdolnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004, s. 21.

²⁶ J. W. Eby, J. F. Smutny, *Jak kształcić*, dz. cyt., s.15.

²⁷ S. Popek, *Psychologia twórczości plastycznej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, s. 72-85.

uczniów od IV klasy szkoły podstawowej. Narzędzie to pozwala rozpoznać 10 różnych dziedzin uzdolnień, w tym plastycznych. Kwestionariusz zawiera 80 wariantów zachowań (osiem dla każdego rodzaju uzdolnienia), a siedmiostopniowa skala stanowi podstawę oceny. Jeżeli uczeń w dowolnym obszarze testu OLNAD07 uzyska 90% możliwych punktów, uznany jest jako zdolny. Zakłada się wielomodelowy charakter pracy z talentami plastycznymi. Ważną rolę odgrywa indywidualizowanie procesów wychowawczych (motywowanie), jak i dydaktycznych (metodyki nauczania) w zależności od dziedziny talentu rozpoznanej u ucznia oraz jego cech osobowościowych.

- Mapa Talentu opracowana przez Aleksandra I. Savenkova w oparciu o koncepcję R. DeHaana i J. Kougha skierowana jest do rodziców i nauczycieli. Technika ta służy do określenia potencjałów dzieci w wieku 5-10 lat na płaszczyźnie następujących umiejętności: intelektualnych, kreatywnych, akademickich (naukowych), plastycznych, muzycznych, literackich, artystycznych, technicznych, przywódczych i sportowych. Narzędzie to pozwala na sporządzenie profilu graficznego zdolności ucznia.
- Niezwykłe Zastosowanie to werbalny test myślenia twórczego opracowany przez Elenę N. Shcheblanową i Irinę S. Awierinę. Skierowano go do badania uczniów od 10-11 lat do 17-18 lat. Test zawiera dwa zadania dotyczące wyszukania różnych i nietypowych sposobów użycia przedmiotów: gazety i drewnianej linijki. Odpowiedzi weryfikowane są na podstawie bardzo szczegółowego klucza. Cztery wskaźniki szczegółowe pozwalają na ogólną ocenę poziomu rozwoju zdolności twórczych jednostki: płynność, giętkość, oryginalność i produktywność myślenia. Narzędzie to posiada szczególny walor dotyczący norm i wskaźników, który pozwala nauczycielowi obiektywnie dokonać oceny potencjału kreatywnego ucznia. Częstym punktem odniesienia dla wyników dziecka są jedynie rezultaty jego rówieśników z klasy²⁸.

Nauczyciele z wyżej wymienionych krajów nie posiadają narzędzi do analizy prac plastycznych dzieci, dlatego w trakcie realizowania projektu „Nauka – Sztuka – Edukacja” wykorzystano opracowania polskich psychologów – Stefana Szumana i Stanisława Popka. Ukraina dysponuje wieloma kwestionariuszami opartymi na projekcji, które służą do rozpoznawania cech

²⁸ T. Giza, *Diagnoza.....*s. 257.

osobowościowych, a nie umiejętności plastycznych²⁹. Pedagodzy Słowenii i na Ukrainie są zobowiązani w ramach swoich obowiązków szkolnych rozpoznawać uzdolnienia uczniów. W Słowenii popularnym narzędziem jest skala OLNAD07, natomiast pedagodzy ukraińscy dysponują wieloma popularnymi narzędziami niestandardyzowanymi. Uczniowie na Słowacji poddawani są specjalistycznej diagnozie zewnętrznej, która odbywa się w poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Diagnoza dotyczy inteligencji, twórczości oraz kompetencji społecznych. Uczniowie o szczególnych uzdolnieniach zostają zakwalifikowani do specjalnych programów edukacyjnych lub skierowani do szkół dla uczniów wybitnych. Wspieranie talentów plastycznych realizowane jest w placówkach pozaszkolnych³⁰.

W ostatnich latach można w Polsce zaobserwować pewne zmiany na płaszczyźnie pracy z uczniem wykazującym zdolności. Podyktowane są one nowymi rozporządzeniami prawnymi oraz realizacją projektu systemowego „Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy z uczniem zdolnym”. Nauczyciele, wychowawcy oraz specjaliści w przedszkolu i szkole zobowiązani są do kompleksowej diagnozy: identyfikacji zainteresowań i uzdolnień uczniów, potrzeb oraz planowania wsparcia rozwojowego.

Założenia projektu „Nauka- Sztuka - Edukacja”

Celem projektu przygotowanego przez naukowców i dydaktyków Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego było opracowanie nowatorskich, międzynarodowych działań w zakresie edukacji dzieci zdolnych plastycznie z klas I-III szkoły podstawowej. Współpraca podjęta została między Ukrainą, Słowenią, Słowacją oraz Polską.

W projekcie zwrócono uwagę na znaczenie i rolę wykorzystania źródeł naukowych w edukacji dzieci przez sztukę oraz integrowanie jej z innymi dziedzinami dominującymi w rozwijającym społeczeństwie, takimi jak np. technologia informacyjna.

Projekt skierowany jest do nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej oraz wychowania przedszkolnego a także do studentów na kierunkach pedagogicznych o specjalności pedagogika wczesnoszkolna i przedszkolna. Założenia teoretyczne projektu obejmują:

- teoretyczne założenia modelu diagnozy, metod, form pracy, i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie w każdym kraju partnerskim;

²⁹ Tamże, s. 257.

³⁰ Tamże, s. 258.

- praktyczne aspekty realizacji modelu diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie w każdym kraju partnerskim;
- modelowanie nowych wzorców kształcenia na uczelniach wyższych prowadzone w oparciu o doświadczenia pedagogów opiekujących się dziećmi zdolnymi plastycznie w krajach partnerskich;
- zjawiska łączenia sztuki plastycznej w kształceniu pedagogów edukacji wczesnoszkolnej w krajach partnerskich:
 - ▶ interdyscyplinarność – łączenie sztuki plastycznej z innymi przedmiotami szkolnymi
 - ▶ transkulturowość – sięganie do wzorców innych kultur
 - ▶ transsubiektywność – różne możliwości odbierania i przeżywania sztuki
 - ▶ strukturalizacja – inspirująca wartość działań mających na celu umiejętność łączenia różnych teorii plastycznych;
- modelowanie, innych, nowych wzorców kształcenia zauważonych podczas wizyt studyjnych, w oparciu o doświadczenia pedagogów, nauczycieli z krajów partnerskich;
- kryteria oceny dziecka zdolnego plastycznie;
- metody pracy z dzieckiem uzdolnionym plastycznie³¹.

Rozwijanie i wspomaganie uzdolnień plastycznych dzieci argumentować można teoretycznie zależnościami aktywności plastycznej z rozwojem emocjonalnym, społecznym, poznawczym oraz kreatywnością. Znaczenie twórczości plastycznej w rozwoju dzieci jest trudne w ocenie. Zarówno w Polsce jak i innych krajach europejskich zauważa się marginalizację sztuki w edukacji. Ken Robinson, międzynarodowy ekspert w dziedzinie kreatywności i kształcenia artystycznego, argumentuje wzrost rangi sztuki oraz zasobów ludzi związanych z dziedzinami artystycznymi, w konsekwencji zmian ekonomicznych i kulturowych³².

Autorzy projektu proponują wdrażanie modelu do I etapu edukacji. Przedsięwzięcie nie wymaga zintensyfikowania zmian podczas zajęć szkolnych, ponieważ model bazuje na podstawie programowej zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012.

³¹ J. Aksman, *Nauka-Sztuka-Edukacja - Raport zawierający wnioski i rekomendacje dotyczące dalszego wdrażania i upowszechniania modelu*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013, s. 6-7.

³² K. Robinson, *Oblicza umysłu. Ucząc się kreatywności*, Wydawnictwo Element, Kraków 2010, s. 38.

Model zawiera pięć części i proponuje się go wprowadzać w następującej kolejności³³:

1. Część diagnostyczna;
2. Część obejmująca obszary i sposoby wsparcia dziecka zdolnego plastycznie;
3. Część programowa dotycząca programów edukacji plastycznej;
4. Część poświęcona kształceniu nauczycieli;
5. Część metodyczna.

W części diagnostycznej przedstawiono narzędzia diagnostyczne skierowane dla nauczycieli i rodziców, mające na celu określenie m.in. profilu zdolności dziecka, kreatywności, motywacji, umiejętności plastycznych. Autorzy projektu zaproponowali zdiagnozowanie wszystkich dzieci w klasie, aby móc rozpoznać te szczególnie uzdolnione³⁴.

Drugi element modelu to uważna obserwacja dziecka, życzliwe traktowanie zainteresowań i działań dziecięcych, zadbanie o środki niezbędne do realizacji tych zamiarów i działań, wspieranie i chwalenie wysiłku dziecka, okazywanie wyrozumiałości w sytuacjach niepowodzeń. Ponadto, przeprowadzenie wnikliwej diagnozy uzdolnień dziecka, zwrócenie uwagi na jego specyficzne cechy charakteru, na jego wrażliwość, na wewnętrzną motywację, uczenie przezwycięzania stresu i rozpoznawania jego symptomów. Na etapie drugiego elementu modelu, proponuje się rodzicom zdolnych dzieci zapoznanie się z tezami inwestycyjnej teorii twórczości Roberta Sternberga i Todda Lubarta³⁵.

Kolejny, trzeci element modelu, obejmuje: proces wykonawczy, który zakłada ćwiczenia, wielokrotne powtarzania, doskonalenie umiejętności praktycznych i zdobywanie wiedzy teoretycznej oraz proces twórczy, wymagający indywidualnego zaangażowania, wyobraźni, pomysłowości, zdolności koncentracji i obserwacji³⁶.

Czwarty element modelu zakłada zapoznanie się z dobrymi praktykami w działaniach uczelnia – nauczyciel. Takimi działaniami będą: wykłady i warsztaty, uzgadnianie programów kursów, wspólne badania studentów i naukowców na płaszczyźnie dziecka zdolnego we wczesnym dzieciństwie, wsparcie adaptacji zawodowej młodych nauczycieli. Ponadto, proponuje się

³³ J. Aksman, *Nauka*.....s. 8.

³⁴ J. Aksman, *Nauka-Sztuka-Edukacja. Innowacyjny model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, KAFM, Kraków 2013, s. 17.

³⁵ Tamże, s. 18.

³⁶ Tamże, s. 18-19.

wprowadzenie w działania uczelni dorocznych spotkań nauczycieli z absolwentami w ramach „Szkoły Młodego Nauczyciela” (proponowana nazwa to „Szkoła Ex Professo”, wprowadzenie systemu motywowania nauczycieli, zwiększenie liczby nauczycieli i studentów wspólnie eksperymentujących i wprowadzających innowacje. Element tego modelu proponuje również przygotowanie nauczycieli do zajęć na półkoloniach, koloniach, plenerach artystycznych prowadzonych przez specjalistów w zakresie rozwijania kreatywności, twórczości, itp.³⁷.

Ostatni element modelu zakłada, iż należy mieć świadomość o znaczeniu rozwoju plastycznego dziecka, takiego samego, jak rozwój procesów poznawczych i rozwój moralny. Autorzy projektu zwracają również uwagę na fazy rozwoju w trakcie rozwoju plastycznego dziecka. Największe możliwości w rozwoju edukacji plastycznej dziecka mają rodzice i nauczyciele, ze względu na pełnione przez nich role³⁸.

Dokładny opis poszczególnych modeli pracy z dziećmi zdolnymi plastycznie w Słowacji, Słowenii i Ukrainie oraz model skomponowany na podstawie zgromadzonych materiałów, możliwy do adaptacji w warunkach polskiej szkoły szczegółowo opisany został w publikacji: Nauka – Sztuka – Edukacja”. Innowacyjny model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie.

Podsumowanie

Problemem współczesnej pedagogiki jest m.in. kształtowanie osobowości twórczej dzieci i młodzieży. Przygotowanie młodego człowieka do udziału w codziennym życiu powinno nie tylko koncentrować się na pogłębianiu jego wiedzy ale również na rozwijaniu twórczej aktywności w różnych dziedzinach. Organizowanie warunków do kreowania twórczości, np. plastycznej, daje uczniowi sposobność wyjścia poza schematy w działalności edukacyjnej, odkrywaniu własnych możliwości, radości z własnych wytworów jak również umożliwia rozbudzanie ciekawości poznawczej.

Projekt „Nauka-Sztuka-Edukacja. Innowacyjny Model diagnozy, metod, form pracy opieki nad uczniem” przybliży problematykę diagnozowania i rozwijania zdolności plastycznych wśród uczniów edukacji wczesnoszkolnej. Zwraca uwagę na potrzeby dzieci wykazujących zdolności plastyczne. Oryginalność projektu bazuje na jego uniwersalnym zastosowaniu. Skierowany

³⁷ Tamże, s. 19.

³⁸ Tamże, s. 20.

jest zarówno do nauczycieli pracujących z dziećmi uzdolnionymi plastycznie, jak i do pracy z całym zespołem klasowym, dla rodziców dzieci zdolnych, uczelni kształtujących nauczycieli oraz nauczycieli placówek kształcenia pozaszkolnego. Rozwijanie aktywności plastycznej dzieci powinno bazować na odpowiedniej stymulacji, ćwiczeniach, odpowiednich warunkach, jak również w atmosferze życzliwych emocji, w których dziecko chętnie ujawni swą aktywność twórczą.

Bibliografia:

- Aksman J., *Nauka-Sztuka-Edukacja. Innowacyjny model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, KAFM, Kraków 2013.
- Aksman J., *Nauka-Sztuka-Edukacja - Raport zawierający wnioski i rekomendacje dotyczące dalszego wdrażania i upowszechniania modelu*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013.
- Eby J. W., Smutny J. F., *Jak kształcić uzdolnienia dzieci i młodzieży?*, WSiP, Warszawa 1998.
- Giza T., *Diagnoza uzdolnień plastycznych uczniów w młodszym wieku szkolnym na Słowacji, w Słowenii i na Ukrainie*, w: (red.) J. Aksman, *Nauka – Sztuka – Edukacja*, Krakowska Akademia im. Frycza Modrzewskiego, Kraków 2013, s. 254-258.
- Giza T., *Socjopedagogiczne uwarunkowania procesów identyfikowania i wspierania zdolności uczniów w szkole*, Wydawnictwo AŚ, Kielce 2006.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Nauczycielska diagnoza gotowości do podjęcia nauki szkolnej*, Wydawnictwo Centrum Edukacyjne BLIŻEJ PRZEDSZKOLA, Kraków 2011.
- Guziuk-Tkacz M., *Badania diagnostyczne w pedagogice i psychopedagogice*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2011, rozdz. VIII.
- Kopik A., Zatorska M., *Wielointeligentne odkrywanie świata*, Wydawnictwo ORE, Warszawa 2009.
- Lewis D., *Jak wychować zdolne dziecko*, PZWL, Warszawa 1988.
- Limont W., *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, GWP, Sopot 2010.
- Łukasiewicz-Wieleba J., *Metody identyfikacji Uczniów zdolnych*, w: (red.) M. Jabłowska, J. Łukasiewicz-Wieleba, *Drogi rozwoju zainteresowań i zdolności*, Wydawnictwo Universitas Rediviva, Warszawa 2011, s. 245-250.
- Mönks F. J., *Zdolności a twórczość*, w: (red.) W. Limont, *Teoria i praktyka edukacji uczniów zdolnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004, s. 21-29.

- Mönks F. J., Flüger R., *Szkolna motywacja uczniów zdolnych - stan rzeczy*, w: (red.) W. Limont, J. Cieślukowska, *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych*, t.2, *Uczeń – nauczyciel – Edukacja*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005, s. 96-103.
- Popek S., *Psychologia twórczości plastycznej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010.
- Rimm S., *Bariery szkolnej kariery*, WSiP, Warszawa 1994.
- Robinson K., *Oblicza umysłu. Ucząc się kreatywności*, Wydawnictwo Element, Kraków 2010.
- Szmidt K. J., (red.), *Metody pedagogicznych badań nad twórczością. Teoria i empiria*, Wydawnictwo AHE, Łódź, 2009, s. 7-11.
- Ziemski S., *Problemy dobrej diagnozy*, WP, Warszawa 1973.
- www.docplayer.pl Kwestionariusz-nastawień-interpersonalnych., Wysocka E. Gwóźdź J., (dostęp: 19.07.2018).
- www.docplayer.pl Skala Postaw Twórczych versus Odtwórczych, Krasoń K. (dostęp: 19. 07. 2018).

Supporting artistic abilities of students at a younger school age on the example of Polish and foreign educational conditions

The aim of the article is to describe ways of diagnosing children's artistic abilities in early childhood education. One feels the need to recognize and develop artistic talents because they affect intellectual, emotional and social development as well as imagination and creativity. The text presents various tools important for recognizing artistic talents and used among children in Slovakia, Ukraine, Slovenia and Poland.

Key words: diagnosis, artistic abilities, capable student, children's interest.

Wspieranie zdolności plastycznych uczniów w młodszej szkole na przykładzie polskich i zagranicznych warunków edukacyjnych

Celem artykułu jest próba opisu sposobów diagnozowania uzdolnień plastycznych dzieci w edukacji wczesnoszkolnej. Odczuwa się potrzebę rozpoznawania i rozwijania uzdolnień plastycznych ponieważ wpływają one na rozwój intelektualny, emocjonalny, społeczny oraz wyobraźnię

i kreatywność. Tekst ukazuje różnorodne narzędzia istotne dla rozpoznawania uzdolnień plastycznych i stosowane wśród dzieci na Słowacji, Ukrainie, w Słowenii i Polsce.

Słowa kluczowe: diagnoza, zdolności artystyczne, zdolny student, zainteresowania dzieci.